

ข้อมูลชนิดสัตว์น้ำที่สำคัญของจังหวัดนราธิวาส

๑. ปลาชีวะขานใหญ่

ปลาชีวะขานใหญ่ (ขานใหญ่) *Trigonostigma heteromorpha* (Duncker, ๑๙๐๔) จัดอยู่ในวงศ์ปลาตะเพียน ชิว สร้อย (Family Cyprinidae) ที่สามารถอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจืดทั้งใน น้ำนิ่งและน้ำไหล มีการแพร่กระจายในแนวเขตเส้นศูนย์สูตรตั้งแต่ประเทศไทย มาเลเซีย สิงคโปร์จนถึงเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย (ชวลิต, ๒๕๔๕; En. Wikipedia, ๒๐๐๘) แม้ว่าปลาชนิดนี้ยังไม่ถูกรายงานสถานภาพเสี่ยงต่อการสูญหายหรือถูกคุกคามในระดับนานาชาติ แต่สถานภาพของปลาชนิดนี้ก็มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการสูญหายหรือถูกคุกคามในระดับประเทศ เห็นได้จากในปัจจุบันปลาชนิดนี้มีรายงานการพบเฉพาะในพรุโต๊ะแดงจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น (ชวลิต, ๒๕๔๕; En. Wikipedia, ๒๐๐๘) แต่สาเหตุการลดปริมาณในธรรมชาติของปลาชนิดนี้ยังไม่ชัดเจน โดยส่วนหนึ่งน่าจะมาจากธุรกิจค้าปลาสวยงาม เนื่องจากปลาชนิดนี้มีลักษณะที่สวยงามและแปลกตาตรงที่ลำตัวมีแถบ สีดำรูปขานขนาดใหญ่เหนือครีบท้องยาวจรดโคนหาง ทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดปลาสวยงามโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ ซึ่งมีราคาจำหน่ายอยู่ที่ ๕.๔๕ เหรียญสหรัฐต่อปลา ๑๐๐ ตัว (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙)

ลักษณะทั่วไป และอนุกรมวิธาน

ลักษณะทั่วไป

ปลาชีวะขานใหญ่มีลักษณะรูปร่างแบบรูปกระสวย (Fusiform หรือ torpidiniform) แบบสมมาตรซ้ายขวา (bilateral symmetry) และเป็นลักษณะรูปร่างของปลาที่แบนข้างกว่าปลาทั่วไป ส่วนหัวและตาโต ปากเล็กอยู่ด้านหน้าสุด (terminal mouth) และไม่มีหนวดลำตัวมีสีส้มแดงเหลืองชมพูหรือสีเม็ดมะพร้าว มีลักษณะเด่น คือ ที่ตอนกลางลำตัวจนถึงโคนหางมีแต้มสีดำรูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่คล้ายขาน ครีบทูครีบใสมีแถบสีชมพูหรือแต้มสีส้มครีบลึงตั้งอยู่กึ่งกลางลำตัว ส่วนของครีบท้องมีลักษณะของแพนหางเหมือนกันทั้งด้านบนและด้านล่าง เมื่อจัดตามลักษณะโครงสร้างของกระดูกนั้นจึงจัดอยู่ในแบบ homocercal tail ซึ่งเป็นลักษณะของหางพวกปลากระดูกแข็งในปัจจุบัน และเว้าลึกเป็นแบบรูปส้อม (fork tail) มีเกล็ดทั่วลำตัวแบบ elasmoid scale ชนิด cycloid ที่มีลักษณะขอบเกล็ดเรียบเมื่อลูบจากหางไปหัวจะไม่รู้สึกสากมือเช่นเดียวกับปลาตะเพียนจากลักษณะรูปร่างภายนอกของตัวปลาดังกล่าวสามารถบ่งบอกถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรม ของปลาชีวะขานใหญ่ว่าเป็นปลาที่เคลื่อนที่ได้เร็วใช้สายตาและสามารถพรางตัวจากศัตรูได้ดี โดยชอบอาศัยอยู่ในบริเวณน้ำใส และกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมกับท้องน้ำ

ภายในพรุทำให้ปลาชนิดที่เป็นผู้ล่ามองเห็นหรือสังเกตได้ยาก นอกจากนี้ยังมีปากขนาดเล็กและแคบซึ่งบ่งชี้ถึงการเลือกการกินอาหารที่มีขนาดเล็กด้วยเช่นกันดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าลักษณะรูปร่างพื้นฐานภายนอกต่างๆ สามารถบ่งชี้ถึงแหล่งที่อยู่อาศัย ลักษณะการดำรงชีวิต และพฤติกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ (Moyle, ๑๙๙๓; Wootton, ๑๙๙๘)

๑.๒ อนุกรมวิธาน

ปลาชีวข้างขวานมีความยาวหัวเป็น ๐.๖-๑.๑ เท่าของความลึกลำตัว มีกระดูกเหงือก ๔ คู่โดยมีซี่กรองเล็กๆเรียงอยู่ด้านบน มีความยาวมาตรฐานเป็น ๒.๖- ๔.๔ เท่าของความลึกลำตัว และเป็น ๓.๓-๖.๐ เท่าของความยาวหัว ตามีขนาดใหญ่และมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒.๐-๓.๓ มิลลิเมตร ครีบหลังมีก้านครีบอ่อน ๘-๙ ก้าน ครีบอกมีก้านครีบอ่อน ๙-๑๐ ก้านครีบท้องมีก้านครีบอ่อน ๗-๘ ก้าน ครีบกันมีก้านครีบอ่อน ๖-๗ ก้าน ครีบหางมีก้านครีบอ่อน ๑๙-๒๐ ก้านจัดลำดับทางอนุกรมวิธานตามระบบ Nilson (๑๙๙๔) ได้ดังนี้

Phylum Chordata

Subphylum Vertebrata

Class Actinopterygii

Order Cypriniformes

Family Cyprinidae

Genus *Trigonostigma*

Species *heteromorpha* (Duncker, ๑๙๐๕).

แหล่งที่อยู่อาศัย

ปลาชีวข้างขวานที่พบในพื้นที่พรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาสเป็นปลาที่อยู่รวมกันเป็นฝูงในบริเวณที่มีกะแสน้ำไหลเอื่อยๆหรือเป็นแอ่งน้ำค่อนข้างนิ่ง พื้นที่ท้องน้ำเป็นดินโคลน มีซากวัชพืชหรือใบไม้ทับถม ลักษณะของน้ำที่ปลาชีวข้างขวานอาศัยอยู่มีสีน้ำตาลหรือสีชาซึ่งเป็นน้ำฝาดที่ได้จากการสลายของซากพืชและอินทรีย์วัตถุคุณสมบัติของน้ำในแหล่งอาศัยของปลาชีวข้างขวาน พบว่ามีอุณหภูมิ (water temperature) อยู่ระหว่าง ๒๖.๖-๒๙.๖ °C ความโปร่งแสง (transparency) ระหว่าง ๕๕.๕-๙๐.๒ เซนติเมตร ความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ระหว่าง ๔.๔-๖.๐ ปริมาณออกซิเจนละลาย (dissolved oxygen) ๓.๙๙-๖.๖๕ มิลลิกรัม/ลิตร ความเป็นด่าง (alkalinity) ระหว่าง ๓๐.๕-๕๘.๑ มิลลิกรัม/ลิตรและความกระด้าง (hardness) ๑๕.๒-๓๔.๐ มิลลิกรัม/ลิตร ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของคุณภาพน้ำในพรุ (วิทย์ และคณะ, ๒๕๓๓; พิสุทธิ, ๒๕๓๔) แต่เนื่องจากทุกประเทศที่พบปลาชนิดนี้ (มาเลเซีย สิงคโปร์ และเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย) ไม่มีประเทศใดรายงานการพบในนิเวศป่าพรุเลย ยกเว้นในประเทศไทยที่พบเพียงในพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส เท่านั้น (ชวลิต, ๒๕๔๕; En. Wikipedia, ๒๐๐๘) จึงไม่สามารถสรุปว่าปลาชีวข้างขวานอาศัยอยู่เฉพาะในพรุโต๊ะแดงจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น แต่อาจได้กล่าวได้ว่าปลาชนิดนี้สามารถอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจืดทั่วไป ทั้งในน้ำนิ่งและน้ำไหล ส่วนในประเทศไทยปลาชนิดนี้สามารถปรับตัวอยู่อาศัยภายใต้สภาพน้ำที่มีความเป็นกรดสูงและขาดธาตุอาหารพวกฟอสเฟตเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีค่าความกระด้างค่อนข้างต่ำ (วิทย์ และคณะ, ๒๕๓๓; พิสุทธิ, ๒๕๓๔) เช่นในนิเวศป่าพรุได้

การเพาะพันธุ์

ใช้ตู้กระจกขนาด ๑๘x๓๖x๑๘ นิ้ว จำนวน ๒ ตู้ ทำการเพาะพันธุ์ ใช้ระบบน้ำไหลวน เพื่อกระตุ้นให้ปลาวางไข่ โดยตู้ที่หนึ่งกั้นด้วยตะแกรงระหว่างกึ่งกลาง ใส่พันธุ์ไม้น้ำไว้ด้านหนึ่ง พร้อมพ่อแม่พันธุ์จำนวน ๒ คู่ ส่วนตู้ที่สอง ใส่ที่กรองลูกปลามีปั้มน้ำขนาดเล็กอยู่ด้านใน เปิดปั้มน้ำตลอด ๒๔ ชั่วโมง น้ำจะไหลจากปั้มน้ำไปลงยังอีกตู้ในช่องที่มีพ่อแม่พันธุ์ปลา เมื่อน้ำในตู้เพิ่มมากขึ้น จะใช้สายยางลักน้ำให้ไหลกลับจากตู้ที่หนึ่งไปยังตู้ที่สอง เมื่อลูกปลาฟักออกจากไข่ในระยะแรกไม่สามารถย้ายลูกปลาที่เพิ่งเกิดใหม่ได้ เนื่องจากลูกปลามีความบอบบางมาก เมื่ออายุได้ ๗ วัน เริ่มอนุบาลโดยให้ไรแดงขนาดเล็ก เป็นอาหาร จนลูกปลามีขนาดโตขึ้นน้ำมาอนุบาลต่อไปบ่อซีเมนต์ปลาชิวข้างขวานใหญ่สามารถวางไข่ได้เกือบตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่อยู่ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เมื่อปลาพร้อมที่จะผสมพันธุ์จะแสดงอาการโดยเพศเมียจะว่ายน้ำใกล้ๆ กับวัสดุที่จะวางไข่ เพศผู้จะไล่ตาม เมื่อแม่ปลาวางไข่เพศผู้จะเข้าผสมพันธุ์ ปลาเพศเมียจะวางไข่บริเวณใต้ใบพีชน้ำ ครั้งละ ๕๐-๑๐๐ ฟอง ไข่มีลักษณะเป็นเม็ดกลม สีเหลืองใสไข่จมติดกับ ขนาดไข่เส้นผ่านศูนย์กลาง ๑ มิลลิเมตร ไข่ปลาฟักเป็นตัวในเวลา ๒๙ ชั่วโมง ๓๓ นาที ไข่ปลาจะจมติดกับวัสดุ รากพีชและ เมื่อลูกปลาฟักเป็นตัว ปากปลาเริ่มเปิดเมื่ออายุ ๗ วันช่วงแรกเมื่อลูกปลาฟักออกจากไข่จะยึดเกาะกับใบพีชน้ำและข้างตู้ปลาเป็นเวลา ๒ วัน หลังจากนั้นจะว่ายน้ำจมลงสู่พื้นนอนนิ่งกับพื้น เมื่ออายุ ๗ วัน เริ่มว่ายน้ำขึ้นบริเวณมวลน้ำด้านล่างของตู้ พัฒนาเหมือนตัวเต็มวัยเมื่ออายุ ๕๐ วัน

แนวโน้มการตลาด

ปลาชิวข้างขวานใหญ่ เป็นที่ต้องการของตลาดปลาสวยงามโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ นิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม ปัจจุบันมีสถานภาพ ที่ถูกรุกรานแหล่งที่อยู่อาศัย ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป แต่ทั้งนี้ปลาชิวข้างขวานใหญ่ สามารถเพาะและขยายพันธุ์ได้ โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดนราธิวาส

๒. ปลาตุ๊กลำพัน

ปลาตุ๊ก

ลำพันเป็นสัตว์น้ำหา

ยากในเขตป่าพรุของไทยชื่อวิทยาศาสตร์ *Prophagorusnieuhofii* เป็นสัตว์น้ำหายากในเขตป่าพรุของไทย เป็นปลาน้ำจืดไม่มีเกล็ดอยู่ในกลุ่มเดียวกับปลาตุ๊กอูย หรือปลาตุ๊กด้าน รูปร่างยาวเรียวย ลำตัวด้านข้างแบน หัวเล็กสั้นทู่ มีหนวดยาว ๔ คู่ อยู่บริเวณหน้ายื่นตา ๒ คู่ และใต้คาง ๒ คู่ หนวดตาเล็ก ครีบหูเล็ก มีก้านครีบอันหน้าเป็นหนามแหลมที่เรียกกันว่า เจียง ครีบท้องเล็กและอยู่ใกล้กับครีบกัน ครีบหลังและครีบกันยาวมีฐานติดกับครีบหาง ส่วนปลายแยก ครีบหางเล็กปลายกลมมน สีของลำตัวค่อนข้างดำ และ ลักษณะสีของลำตัวจะเปลี่ยนไปตามอายุ ขนาด และสภาพแวดล้อม ตัวโตเต็มวัยจะมีลำตัวสีเข้ม แต่เมื่อนำมาเลี้ยงในบ่อจะมีสีน้ำตาลเหลือง ข้างลำตัวมีจุดสีขาวเรียงเป็นแถวตามขวางประมาณ ๑๓ - ๒๐ แถว ยกเว้นบริเวณท้อง ปลาตุ๊กลำพันมีอวัยวะพิเศษที่ช่วยในการหายใจ ทำให้มันสามารถหมกตัวอยู่ในโคลนตมที่มีน้ำไม่มากนักได้เป็นเวลานานแรมเดือน

การเพาะพันธุ์

ปลาตุ๊กลำพันมีฤดูวางไข่อยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน ถึงธันวาคม ซึ่งเป็นที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในรอบปี โดยปลาที่มีขนาดเล็กที่สุดที่สามารถวางไข่ได้เป็นปลาที่มีน้ำหนัก ๒๓๐ กรัม มีไข่ ๓,๓๔๐ ฟอง ปลาที่มีอายุประมาณ ๑-๑.๕ ปี ทั้งนี้ในธรรมชาติปลาตุ๊กลำพันจะมีการเสาะหาหรือสร้างรังเพื่อการผสมพันธุ์ อาจมีการจับคู่ผสมพันธุ์ในบริเวณโพรงหญ้า หรือกิ่งไม้ที่มีน้ำตลอดเวลาปลาตุ๊กลำพันมาเพาะขยายพันธุ์ด้วยการผสมเทียมได้เช่นเดียวกับปลาตุ๊กชนิดอื่นๆ สามารถผสมเทียมปลาตุ๊กลำพันได้โดยการใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ LH-RH ร่วมกับ domperidone โดยฉีดฮอร์โมน LH-RH ๕ ไมโครกรัมต่อปลา ๑ กิโลกรัมร่วมกับ domperidone ๑๐ มิลลิกรัมต่อปลา ๑ กิโลกรัม ในครั้งแรกหลังจากนั้น ๖ ชั่วโมงจึงฉีด LH-RH ในระดับ ๕-๑๕ ไมโครกรัมต่อปลา ๑ กิโลกรัมร่วมกับ domperidone ๑๐ มิลลิกรัมต่อปลา ๑ กิโลกรัม ปลาจะพร้อมในการวางไข่ในระยะเวลา ๑๔ ชั่วโมงหลังการฉีดฮอร์โมนเข็ม สามารถฟักไข่ปลาตุ๊กลำพันในระบบน้ำไหล โดยลูกปลาตุ๊กลำพันจะฟักออกจากไข่ในเวลา ๓๐ ชั่วโมงและสามารถใช้ตับอ่อนอาร์ทีเมียเป็นอาหารอนุบาลลูกปลาได้ จนกระทั่งลูกปลามีอายุ ๓ สัปดาห์ จึงใช้ไข่ตุ่นผสมปลาปน และวิตานเป็นอาหารในภายหลัง เมื่อลูกปลามีอายุ ๑๐ วัน เริ่มให้กินไข่ตุ่นบดละเอียด ร่วมกับตับอ่อนอาร์ทีเมีย จนกระทั่งลูกปลายาวประมาณ ๑ นิ้วจึงให้ไข่ตุ่นผสมปลาปนเป็นอาหารเพียงอย่างเดียวและเริ่มให้อาหารสำเร็จรูปชนิดเม็ดเมื่อลูกปลามีความยาวประมาณ ๑.๕ นิ้ว

แนวโน้มการตลาด

ปลาตุ๊กลาพันธ์ ปัจจุบันเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคสูงขึ้น และมีราคา สูงถึงกิโลกรัมละ ๑๒๐ บาท โดยประมาณ และสามารถที่เพาะขยายพันธุ์ได้

๓. ปลาพลวงชมพู

ปลาพลวงชมพู (ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tor douronensis*) ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง อยู่ในวงศ์ปลาตะเพียน (Cyprinidae) มีรูปร่างคล้ายปลาเวียน (*T. tambroides*) ซึ่งเป็นปลาในสกุลเดียวกัน แต่ลำตัวเพรียวและเป็นทรงกระบอกมากกว่า ส่วนหัวค่อนข้างมน ริมฝีปากหนา ปากกว้างเล็กน้อย ใต้คางมีติ่งเนื้อสั้น ๆ มีหนวด ๒ คู่ เห็นชัดเจน ตาอยู่ค่อนข้างต่ำบนหัว เกล็ดมีขนาดใหญ่ ครีบหลังมีก้านแข็ง ๑ อัน ครีบหางเว้าลึก ครีบสั้นสั้น ลำตัวด้านบนมีสีคล้ำอมน้ำตาล ด้านข้างลำตัวสีเงินเหลือบชมพูหรือทอง ครีบสีคล้ำ ด้านท้องสีขาว มีขนาดความยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ใหญ่สุดที่พบ ๓๕ เซนติเมตร

การเพาะขยายพันธุ์

การคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์จะพิจารณาจากลักษณะภายนอก แม่ปลาที่มีความพร้อมผสมพันธุ์ ท้องจะอูมเป่งและนึ่ม ช่องเพศขยายใหญ่ สีชมพูหรือแดง ส่วนพ่อปลาลำตัวเรียวยาว ช่องเพศเป็นติ่งแหลม สีพื้นท้องขาวเงินเหมือนแม่ปลา แต่ท้องค่อนข้างแข็ง การฉีดฮอร์โมนใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ (Suprefact) ร่วมกับยาเสริมฤทธิ์ (Motilium) ฉีดให้แม่ปลาครั้งเดียว อัตราฮอร์โมนสังเคราะห์ ๒๐-๓๐ ไมโครกรัม/กิโลกรัม และยาเสริมฤทธิ์ ๑๐ มิลลิกรัม/กิโลกรัม พ่อปลาฉีดพร้อมแม่ปลาด้วยความเข้มข้นฮอร์โมนสังเคราะห์ ๑๐ ไมโครกรัม/กิโลกรัม และยาเสริมฤทธิ์ ๑๐ มิลลิกรัม/กิโลกรัม ฉีดเข้ากล้ามเนื้อบริเวณโคนครีบหลังก้านหลังสุดหรือโคนครีบหู หลังฉีดฮอร์โมน ปล่อยพ่อแม่พันธุ์ลงในบ่อซีเมนต์ ขนาด กว้าง x ยาว x ลึก เท่ากับ ๓ x ๔ x ๐.๕ เมตร แบบแยกบ่อ น้ำลึก ๓๐ เซนติเมตร สัดส่วนพ่อแม่พันธุ์ : แม่พันธุ์ เท่ากับ ๑ : ๑ ปิดปากบ่อด้วยตาข่ายพรางแสง ทิ้งไว้ประมาณ ๑๐ ชั่วโมง เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าสามารถไข่ไปได้แล้ว ใช้เปลตักแม่ปลาขึ้นจากบ่อจับตัวปลา โดยเฉพาะบริเวณช่องเพศให้แห้ง ต้องใช้ผ้าขาวบางรองมือในการจับทุกครั้ง เพื่อไม่ให้ลื่นและป้องกันปลาช้ำ ใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้รัดไข่ลงในกะละมังอะลูมิเนียม เส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ เซนติเมตร โดยบีบตั้งแต่โคนครีบท้องไปจนถึงช่องเพศ ริดจนกระทั่งไข่มดทอง เนื่องจากไข่ปลาพลวงชมพูมีเมือกมากจึงต้องเทเมือกทิ้งก่อน แล้วจึงนำปลาเพศผู้มาฉีดน้ำเชื้อลงไปผสมกับไข่

แนวโน้มการตลาด

ปลากือเลาะห์ หรือ ปลาพลวงชมพู ปลาชนิดนี้มีราคาแพง เนื่องจากหายากในธรรมชาติ ส่วนการเลี้ยงปลากือเลาะห์ เป็นการเลี้ยงแบบระบบน้ำไหลผ่าน ซึ่งเป็นน้ำจากภูเขา ไม่ใช่เครื่องเติมออกซิเจน สร้างบ่อการเลี้ยงให้คล้ายแหล่งที่อยู่ตามธรรมชาติ และต้องเป็นน้ำที่สะอาดไม่มีมลพิษ ซึ่งใช้เวลาเลี้ยงประมาณ ๓ ปี ถึงจับไปขายได้ ขนาดตัวละประมาณ ๒.๕-๓ กิโลกรัม ราคาขายหน้าฟาร์ม กิโลกรัมละประมาณ ๓,๐๐๐ บาท หากนำไปขายที่มาเลเซีย ราคา กิโลกรัมละ ๗,๐๐๐ บาท และที่ไต้หวันราคาจะสูงถึง กิโลกรัมละ ๑๐,๐๐๐ บาท ปัจจุบัน กำลังการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เนื่องจากเป็นข้อจำกัดของสายพันธุ์ที่ออกไข่เพียง ๕๐๐-๑,๐๐๐ ฟอง ต่อครั้งเท่านั้น